

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 94 1973

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

realistiska skildringar av ett samhälle och dess seder. Pamela, Clarissa och Sir Charles Grandison är i första hand moraliska *exempla* och först i andra hand realistiska gestalter. De förkroppsligar ett moraliskt ideal vars kärna är uppriktighet (sincerity). Det innebär inte, menar Guilhamet, att dessa romanhjältar för Richardson skulle ha varit »överkliga», men de var för honom verkliga på samma sätt som symbolen var verklig för en romantisk diktare. Enligt Guilhamet övervinner Richardson – i motsats till de mindre betydande romanförfattarna i hans samtid – konflikten mellan verklighet och fiktion, och mellan romanhandling och moralisk idé; »in Richardson action and moral are so successfully integrated as to be indistinguishable from one another». I detta avseende föregriper Richardson Jane Austen och Henry James, menar Guilhamet. Tolkningen är ju inte ointressant men förefaller mig översubtil och föga övertygande. I alla händelser bidrar inte idéen om en moralisk och litterär »revolution» till att göra den mera plausibel.

Flera av uppsatserna i volymen är givande men inte i egenskap av »studier i revolution». Samlingsrubriken svarar dåligt mot de synpunkter och resultat som faktiskt presenteras i de olika studierna; den är vad jag kan se ingenting annat än ett slags tom dekoration, »a whipped up topping», för att använda Korshins eget träffande uttryck.

Lars Gustafsson

Arthur M. Wilson: *Diderot*. Oxford University Press. New York 1972.

Första delen av Arthur M. Wilsons biografi över Diderot publicerades redan 1957 under titeln »Diderot: The Testing Years, 1713–1759» och har vunnit välförtjänt berömmelse för sin förening av grundlig lärdom och stimulerande framställningskonst. Den har nu omtryckts tillsammans med en andra del, »The Appeal to Posterity, 1759–1784», som fullbordar det stora verket och inte står den tidigare delen efter varken som forskningsprestation eller som biografisk och kulturhistorisk skildring. Wilsons arbete är ett mästerverk i »life and work»-genren.

Med den gräns vid 1759 som delar Wilsons verk i två huvudavsnitt vill författaren markera en som han menar viktig skiljelinje i Diderots liv och författarskap. Wilson talar om en »kris», betingad bl. a. av det utgivningsförbud som drabbade Encyklopedin och som också medförde att flera av Diderots vänner och medarbetare tog avstånd från honom. Som ett betydelsefullt uttryck för krisen uppfattar Wilson det faktum att Diderot efter 1759 nästan inte publicerade någonting av vad han

skrev – vid sidan av Encyklopedin, vars utgivande ju så småningom kunde fortsättas. Tidigare hade han knappast skrivit någonting som han inte hade publicerat. Diderot satsar nu i stället på eftervärlden, menar Wilson; därpå syftar alltså den titel, »The Appeal to Posterity», som han har givit den nu föreliggande andra delen av sin Diderotbiografi.

Verk som *La religieuse*, *Le neveu de Rameau*, *Le rêve de d'Alembert*, *Jacques le fataliste* – alltså en rad av de märkligaste numren i Diderots produktion – har sålunda blivit kända först av eftervärlden. Diderot tycks också själv ha väntat sig större förståelse av denna än av samtiden; till sin vän Melchior Grimm skrev han en gång om den förmåga som han ansåg sig äga att föregripa framtiden och känna dess tänkesätt. Det kan i alla fall knappast förnekas att de nämnda verken (bland flera andra) ger en djupare inblick i Diderots egenart både som tänkare och som litterär konstnär än något som samtiden kände till av hans författarskap, och det kan knappast heller förnekas att Diderot här på flera sätt framträder som en märkvärdigt »modern» författare.

Wilson betonar starkt just det »moderna» i Diderots senare produktion, hans närhet till den nutida läsaren. I den skenbart nyckfullt fladdrande kafédialogen mellan den nihilistiske bohemen Rameau (»Lui») och den förnuftige berättaren (»Moi») i *Le neveu de Rameau* analyseras i själva verket på ett mycket subtilt sätt frågor om det rätta sättet att leva, om förhållandet mellan geni och moral, om skillnaden mellan talang och skapande geni. Dialogen kan, som ofta brukar påpekas, uppfattas som ett uttryck för en ambivalens hos Diderot själv. Just dialogens obestämda tendens, den oavgjorda frågan vilken av de båda samtalande som Diderot vill ge rätt, vädjar till den moderne läsaren, menar Wilson: »This uncertainty lends to the dialogue that ambivalence and ambiguity in the face of life's greatest problems which so fascinates the twentieth century.»

Också *Le rêve de d'Alembert*, som Wilson sätter främst av alla Diderots verk, har dialogform och också här deltar Diderot själv tillsammans med andra autentiska personer. Strukturen är i denna dialog ännu mera utstuderad än i *Le neveu de Rameau*. Först uppträder Diderot och d'Alembert i en diskussion, där Diderot argumenterar för en radikal materialism och motsägs av d'Alembert, som därefter går för att sova. Men han sover oroligt och talar en hel del i sömnen, vilket upptecknas av hans väninna. Innehållet i »d'Alemberts dröm» tolkas av en tillkallad läkare, och det visar sig att d'Alembert i sömnen omedvetet har accepterat den materialistiska uppfattning som han hade tillbakavisat i diskussionen med Diderot kvällen innan. Bortsett från andra synpunkter som kan

anläggas på denna märkliga dialog är den, som Wilson påpekar, onekligen intressant genom sin freudianska drömtolkningsteknik före Freud. Intrycket förstärks av det sexuella tema som är förknippat med diskussionen om materialismen och som särskilt framträder i dialogens avslutande del.

Beträffande *Jacques le fataliste* framhåller Wilson romanens »experimentella teknik», som på många 1800-talskritiker gjorde ett konstlat och förvirrande intryck men som i vårt eget sekel har väckt stort intresse. Wilson betonar sambandet i *Jacques le fataliste* mellan berättarteknik och livsåskådningsdebatt, en debatt som inte bara gäller viljans frihet utan bl. a. också människornas möjligheter att kommunicera med varandra. Särskilt genom metoden att låta läsaren själv »delta» i romanen rvingar Diderot honom att se väsentliga problem på ett nytt sätt, menar Wilson. »It is an existentialist novel, and a frank one.»

Möjligen kan man tycka att Diderots modernitet eller aktualitet i olika avseenden understryks alltför ofta och alltför kraftigt i Wilsons analyser på bekostnad av andra, mera »historiska» synpunkter. Wilson har emellertid sett som sin väsentliga uppgift just att förmedla Diderots budskap till 1900-talsläsaren, inte minst »the general reader», och kanske särskilt den amerikanske läsaren (»Certainly for Americans, who are children of the Enlightenment to a degree that is unique among twentieth-century peoples, the life and times of Diderot can have unusual interest and relevancy»). Enligt förordet har Wilson dock skrivit sin bok både för »the general reader» och för »the specialist». Den senare hänvisas av författaren, anspråkslöst, till de bibliografiska upplysningarna i notapparaten, och det skall framhållas att dessa är utomordentligt värdefulla genom sin utförlighet och aktualitet. Utan att vilja gälla som Diderotspecialist vågar jag emellertid påstå att Wilsons arbete i sin helhet måste vara av största värde också för Diderotforskaren, liksom för övrigt för varje forskare med inriktning på 1700-talets kultur. På grundval av egen och andras forskning ger Wilson en aktuell, väldokumenterad och psykologiskt övertygande helhetsbild av en central insats i upplysningskulturen.

Lars Gustafsson

Derek van Abbé: *Goethe. New Perspectives on a Writer and his Time*. George Allen & Unwin Ltd 1972.

Otto Keller: *Wilhelm Heinses Entwicklung zur Humanität. Zum Stilwandel des deutschen Romans im 18. Jahrhundert*. Francke Verlag, Bern und München 1972.

Inge Stephan: *Johann Gottfried Seume. Ein politischer Schriftsteller der deutschen Spätaufklärung*. J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart 1973.

Walter Benjamin har betonat att vi också har alla »de namnlösa dagsverken» att tacka för de klassiska diktverkens tillkomst och Bertold Brecht förklarar att vi borde genomföra Goethe och Schiller inte efter deras »upphöjda tankar» utan med perspektiv mot dem som »väde deras rockar»! Själv dröjer Goethe i ett brev till Frau von Stein vid det problematiska som låg däri att de uppträdande i *Iphigenie auf Tauris* talade alldeles som om inga strumpstickare hungrade i Apolda. (Brevet skrevs i Apolda i mars 1779.) »Nya perspektiv på en författare och hans tid» har Derek van Abbé satt som underrubrik på en liten bok om Goethe och det synsätt han anbringar tar just fasta på dennes ställningstaganden till de skiftande politiska och sociala förhållandena under hans långa levnad. Van Abbé vill inte bestrida att Goethe i huvudsak var en icke-politisk tänkare. »He can well be said to have bolstered up the court-system in Germany for its continued life up to 1918. This biography will chart the steps by which he inevitably came to tread this path — and what it cost him.»

Sven Delblanc gav i Prästkappan ett effektfullt, karikatyriskt porträtt av excellensen »herr von Stein», som lämnat sin ungdoms »titanestetik» och revolutionära tendenser långt bakom sig. Nu menar van Abbé att Goethe i själva verket alltid var medveten om sin falska position. Han ser den tyske diktaren mot bakgrund av de samhällen denne levde i, alltifrån Frankfurt am Main till Weimar, och han dröjer speciellt vid några verk från Goethes senare tid som *Westöstlicher Diwan* — denna diktsamling har för övrigt som van Abbé påpekar ägnats en uppslagsrik, ideologisk granskning av den östtyska marxisten Ursula Wertheim — och *Wilhelm Meisters Wanderjahre*.

Goethe har varit föremål för många häftiga attacker under det halvtannat århundrade som gått sedan hans död och fränt kritiserade blir så gott som alla hans verk ännu i R. D. Grays *Goethe: A Critical Introduction* (Cambridge 1967). Van Abbé försöker å sin sida uppvisa att Goethe ingalunda var så politiskt försöffad som han länge har uppfattats på liberalt och radikalt håll. Som minister i hertig Karl Augusts Weimar anlade han visserligen en skyddsmask av stel, avvisande hovmannaskap och naturligtvis var det »fegt» av honom, hävdar van Abbé, att bara så att säga i kodform meddela Eckermann — och låta denne i sina »samtal med Goethe» förmedla till eftervärlden — vad han *verkligen* tyckte. Germanisten Derek van Abbé har tidigare skrivit en biografi över Wieland.